

LOPE DE VEGA

Alig van, vagy talán nincs is nagy író, akinek költői utókora egyetlenes volna az őt követő századok alatt. Sírja és költői életműve körül a rajongás és felejtettség váltakoznak. Ne legyenek illúzióink — ez a sorsa még az oly véglegesen és végletesen nagy íróknak is, amilyenek Dante, Shakespeare vagy Goethe; mindig voltak, vannak és lesznek évtizedek, amelyek hol egyikük, hol másikuk számára jelentenek jégkorszakot. Lope de Vega nagyságából sem von le semmit, hogy a halála óta eltelt háromszázhusz év alatt neki is többször volt része ilyenben. Viszont ő is élvezője annak, ami ezek után mindig be szokott következni, tudniillik hogy nemcsak mintegy »fölfedezik« ujjra, hanem egyúttal személyes és írói egyéniségének s munkáinak váratlanul és meglepetés-szerűen »új« oldalát pillantják meg, s az irodalomtörténeti feldolgozások tömege és a könyvtárak pora alá temetett író előlép műveinek temetőjéből; írókra és tömegekre egyaránt elevenen hatva, újra élni kezd.

Ilyen újraújulás időszakát éli évtizedek óta ismét Lope de Vega is. Kétségtelenül voltak idők, amelyek nem kedveztek neki. Az európai irodalom XVIII. századi klasszicizmusának izlése elképedve és vonakodva állt meg a megszámlálhatatlan művű szinpadai költő munkáinak valóságos őserdeje előtt. A ránkmaradt címek szerint is több mint hétszázhetven szindarabot írt, teljes szövegükben négyszázhatvenet hagyott ránk. Ő maga mintegy másfélezerről beszélt. Összes műveinek kiadása a kétesek kirekesztésével is tízmillió verssort tartalmaz. A klasszicizmus, amely kerék, befejezett, magas formaértékű műveket kért számon az írótól — mit tudott volna kezdeni a bőségnek, a mennyiségnek ezzel a már-már hihetetlen méreteivel. Az olvasók olvasták, az írók viszont — franciák, németek, osztrákok egyaránt, a francia dráma fénykorától egészen Grillparzerig — bőven bányásztak témaiból, szinpadai helyzeteiből, — kiméltetlenül lopták témáit, ötleteit, alakjait, helyzeteit. Lope kimeríthetetlen kincsesbányának bizonyult. Az életnek s a szenvedélyeknek a Lope-i életműben áradó közvetlen gazdagságára a romantika figyelt föl, hogy a naturalizmus újra kihüljön iránta, azon a címen, hogy a képzeletnek az a vad játéka, amely majdnem minden szindarabjában mutatkozik, mégsem lehet valóságos életábrázolás. Lope de Vega azonban föltámad ebből az eltemettetésből is.

Eletének hét évtizedében megélt és átélt szinte minden emberit. Tengereken kóborolt és meglakott minden nagyobb spanyol várost. Látta a spanyol uralom fénykorát az Armada pusztulásáig, amelyből ő maga véletlenül menekült meg. Élte a színházi embereknek félig-meddig társadalmon kívüli életét, de — mint Sessa hercegnek éveken át titkára, legbizalmasabb személyes kapcsolatainak intézője — átélte a főúri világot is. Többszörös özvegyiség és újranősülés után pappá lett, s leginkább abban a templomban szeretett misézni, amelynek zárdájában a leánya apáca volt. Volt garasokat kereső kizsákmányoltja a korabeli spanyol színházi üzemeknek, s közben-közben fényesen kereső háziszervező s a

nagytömegek legnépszerűbb színpadi írója, úgyhogy meg lehet érteni a különösen színpadon oly sokáig sikertelen kortársnak, Cervantesnek dühös kifakadását — »mindent csak Lope de Vega ür arat le!»

Csak néhány dátumot és adatot életéből! 1562-ben születik Madridban, maga is féligmeddig művészembernek, selyem- és gobelinszövő takácsnak a fia. A szülői ház élményei alig számítanak életében. Az iskoláztatási anyag, amit a madridi latiniskolában s az alcalai egyetem alsóbb évfolyamain szerez, úgyszólván még teljesen középkori. Először mint egy püspök, majd nemesúr magántitkára magából a mozgalmas életből tanul, és szenvedélyes érdeklődéssel, válogatás nélkül falja föl mindazokat a könyveket, amelyeket a korabeli spanyol nyomdák oly bőségesen ontanak; a végeérhetetlen lovagregényeken kívül leginkább színdarabokat.

Százada spanyol társadalma számára a színház az, ami a későbbi modern Európának a sajtó, az irodalmi újdonság s a film együttvéve. A XVI. század kilencevenes éveit írják, amikor Lope de Vega fiatal, Spanyolországban ekkor létesülnek az első állandó színházhelyiségek, százával alakulnak színházi társulatok, amelyek végigutazzák egész Spanyolországot; igazgatóik és főkepenzeseik vannak: a színdarabok iránti éhség akkora, hogy egy város minden héten egy vagy több új színdarab előadását követeli. Kisebb városokban megáll a munka a színdarabok előadásának idejére, pedig az előadások naplemente előtt fejeződnek be, nagyobb városokban fél tucatnyi szintársulat is játszik egyszerre. A színelőadás a spanyol közönség számára mint igény és mint valóság, úgy jelenik meg, mint valami *másik élet*. Hétköznapiakon túli és mégis valóságos. Mint az emberi élet egész mivoltának, minden földi és földöntúli vonatkozásának *teljes* foglalatja. Ennek az egész spanyol társadalmat előlő színházi szenvedélynek keletkezése és előretérése érthetetlen, majdnemhogy értelmetlen. Csak a tényt lehet tudomásul venni, hogy egyszerre csak megvolt, Lope de Vega idejében már több mint két akkori nemzedék életideje óta. De akkor már nem kevesebbet jelentettek számára, mint az élő világtörténetet. Csak egyetlen példát:

1599-ben Valenciában kettős uralkodói esküvőt ültek, amelynek egyik ünnepség-mestere éppen Lope de Vega volt, aki azután még azévben kinyomtatott költői jelentésében — riportban, mondanák ma — leírja, miféle katonai fölvonulások történtek trombita és dobszó, fegyverropogás és üdvlövések kíséretében, amelyek vízen és szárazföldön egyaránt hirdették az uralkodó megérkezését, aki egy rögtönzött diadalkapun át tartotta bevonulását és a kor ízlésének megfelelően egy Diána és egy őrzőangyal fogadta őt. Estére kelve hatalmas tűzijáték szórakoztatta a fejedelmi vendégeket, akik reggelijüket egy tengeri grottában nimfák és őket dicsőítő tengeri istenségek körében költötték el. Este a Villalba szintársulat játszik előttük, másnap szigonyokkal halakra vadásznak és étkezés után egy mesterséges török bástya-építményt, amelyet a tengerparton állítottak föl, rohamoznak meg vad ágyúdörgés közepette a hadiszínjátékot játszó katonák s a bástya bevétele után üdvlövések közt hanyatlak a török félhold a tengerbe, hogy helyébe a spanyol királyi zászlók emelkedjenek a magasba. Negyednapra nagyszerű lovagi torna következik, amelynek szereplőit

címereikkel, jelvényeikkel és fegyverzetükkel együtt apróra leírja az udvari költő, ötödnapon újra halra vadásznak, majd színelőadás következik, amelyet ál-tengeri rablók tréfás közbelépése zavar meg. Másnap a király a szomszédos Olivába rándul kísérétével s útközben mór ruhába öltözött ál-utonállók támadják meg őket, akiket a király kísérete vitézül legyőz és jelképesen fogságba ejt. Színmű és élet: szinte meg sem különböztethető módon olvad együtté.

Mi történik ezalatt Magyarországon, ahol nem kellett mestersegesen török bástyákat építeni, hogy aztán lerontsák őket? 1599-ben, a valenciai játéknünpély idején tovább folyik a háború, várak sora kerül török kézbe s a nemzet viszonyai embertelenül elvadulnak. A török mellett azzal egyenrangúan pusztítanak a német és spanyol-vallon zsoldosok is. Törökök, tatárok vonulnak szerte a háromfelé szakított ország területén és a legszebb magyar városok, az Alföld peremvidékének népe is a háborúk áldozatává válik. Győrt ugyan megveszik Pálffyék az ellenségtől, de elesik Nagyvárad, Eger, Kanizsa, Esztergom és egy sereg apróbb vár, S akik az ország felmentésére sietnek, azok sem jobbak az ellenség-nél, mert zsoldjukat nem fizetik. »A szegény tartományt — írja Istvánffy a török hódítás sávjáról — olyan inségre juttatta a katonák féktelensége és túrhetetlen kincsszomja, hogy a szegény nép és nemesség egyaránt többet kénytelenített szenvedni tőlük, mint bármely vad ellenségtől... A nép előtt oly gyűlöletessé lett a németek uralma, hogy már csupán nevüket is iszonyattal hallá.« Katona pedig azt írja: »feltörik a templomokat, felássák a sírokat, hogy a halottakon található ékszereket elrabolják, gazdáikat veréssel, sebekkel illetik, sőt gyakran meg is ölik, a férfjéktől hitveseiket, a szüléktől gyermekeiket, az anyáktól nyolckilenc éves leánykáikat s az ártatlan szemérmes szüzeket elrabolják s meggyalázva csak nagy váltságért adják vissza. A jobbágyok elfoglalt vagy felgyújtott hajlékaikból vad állatok módján erdőbe, barlangokba, sziklaüregekbe kénytelenek menekülni...«

Hol lett volna magyar szindarab — ekkor? Ott pedig Lope de Vega földjén még annál is, amit az udvari, főnemesi, közép-nemesi rétegnek jelentett az ilyen udvari ünnepély — annál is többet jelentettek a szintársulatok színházi, templomi és szabad-teri játécai.

A korabeli spanyol színház darabjainak javarésze bármennyire is a középkor misztériumjátékaiban gyökeredzett s bármennyire is egyházi tárgyú templomi játékok volt (Jézus szenvedéstörténete, szentek élete, vértanúságok, vagy az üdvtörténet ószövetségi részeinek földolgozása); a szindarabok gyártóinak jórésze hiába volt irodalmi hajlamú pap: társadalmilag és erkölcsileg bizony mégis jócskán alvilág volt a színésztruppoknak ez a városról-városra röpöngő tarka cigánysokadalma. Kissé bizony megvetett nép, amellyel csak óvakodva érintkezett tisztességes ember.

Hogyan keverődött közéjük Lope de Vega, az életének ismeretlen foltjai közé tartozik. Éppúgy nem beszél róluk őszintén, mint ahogy nem szól arról, hogy tizenhat éves korában, apja halála után egy hasonló korú társával megszökött és a hatóságok zsúppolták haza Segoviából. Nem beszél azokról a körülményekről, amelyek között valószínűleg valami meggondolatlan, könnyel-

mű s váratlan sikerű udvarlás után egyszer csak férje lesz, egy hamarosan megunt asszonynak s gyermekek apja. Nem beszél arról a bonyodalomról, amely Madridba viszi, az ottani első állandó színtársulatok egyikének már háziszervezőjeként s a társulat vezető színésznőjének udvarlójaként. Ez a kapcsolat azonban kínos botránnyerrel, börtönnel és Madridból való kitiltással végződik. Ezeknek az éveknak s részleteikben jórészt ismeretlen eseményeknek örvényéből azonban a század kilencvenes éveiben, harmincéves kora után egyszerre csak fölszáll nevének csillaga. Darabjaival színtársulatok rajzanak szét. Vannak színművei, amelyeket lovasfutárok visznek még alig megszáradt írással Valenciából Madridba. Új Lope de Vega darabot játszanak valahol? Konkurens színgazdátok küldik oda emberüket, hogy két-háromszori meghallgatás után emlékezetből leírja, s hogy a társulat a darab szövegére így kalózmódra tegessen szert. Innét oly sok megrontottan ránkmaradt darabja; hiteles szövegüket ma már lehetetlen visszaállítani.

Évtizedeken át átlag hetenként kellett írnia egy-egy darabot. Ösztönzője persze nem mindig közvetlenül a műzsa, hanem sokszor egyensúlyba ritkán kerülő anyagi helyzete. Nagylábon él, sok gyermeke van, egyszerre három-négy városban van »családja«, ő maga pedig rendkívül vendégszerető és adakozó kedélyű. Kínjában gyors pénzért hébe-hóba még arra is képes, hogy egyetlen (!) nap ír meg javítás és törlések nélkül egész estét betöltő közel háromezer verssoros darabot. Igaz, ezek a spanyol trocheusoknak az élöbészédhez hasonlóan kötetlen áradással ömlő, nyoleszótágos kurtá verssorai. S rímről sem mindig a költőnek kell gondoskodnia, hiszen jóformán készen önti maga a nyelv a kívánt fogalom valamelyik ugyanazon nemű szinonimájával.

Ez az elképesztő zuhatag, amely elbűvölte kortársait, ma néha már egyhangúságnak hat. Egyik oka annak, hogy Lope de Vega eredeti darabjaival szemben időről-időre elernyed az érdeklődés a kései időkben. De a maga korában egyrészt nem törődtek ezzel, másrészt Lope helyzet- és cselekményteremtő képzelete olyan gazdag, alakjainak beszélgetésében annyira színes és szenvedélyes, hogy ezekből a páratlan gyorsasággal ontott erekből mégis csak összeállott a kor Európájának ugyanaz a csodája, ami hasonló volt szinte kontinensek fölfedezéséhez: a nagy spanyol világszínház.

Témakért kirabolta úgyszólván az egész világot; az Ó- és Újszövetséget, Homérost, az összes eposzokat, az egész Legenda Aureát, kora történetének összes eseményeit. Képzelete Moszkvába megy témáért, az Al-Dimitri története kapcsán. Több magyar tárgyú darabja is van. Darabjaira tódul a spanyol nép, mert bárhonnét veszi is témáit, akár a Tigris és az Eufrát, akár a Duna vagy a Tajo partjáról: minden mozdulat és gondolat vadul spanyol; megasztán egyre több és több darabjában tárul föl az akkori ámuló néző előtt a korabeli valóságos spanyol élet. Falvak, kisvárosok nyüzsgése, s spanyol csavargóvilág, a madridi városzél, az arisztokraták, zsoldoskatonák, nemes hölgyek, művészek, kalandorok, udvari cselédek élete.

A világhírű »Korsós lány«-ban talán a legérdekesebb az a rész, ahol a XVII. századbeli Madrid cselédeinek életét írja le. Donna

Maria apja becsületének védelmében gyilkosságba sodródik, parasztruhát ölt és mint szolgáló keresi kenyerét, Sorsa Madridba sodorja, éli az ottani tíz meg tizezernyi szolgáló életét, vízért jár a Prado kútjára, mi pedig a költői ábrázolás mellett belékukkantunk egy kissé annak az osztálynak az életébe, amelyről a krónikások oly keveset jegyeztek föl. De ugyancsak a madridi utca köznépét ismerjük meg remek kis közbjátékból, »A javasszony«-ból is. A »Fuente Ovejuna«, amelyet »Hős falu« címen játszottak nemrégiben Budapesten, a spanyol földművesnek XV. századbeli életét és a feudalizmus letörését tárja fel előttünk erős, realiztikus színekkel. Lope de Vegát azonban realista hajlama mellett éles kritikai érzék is jellemzi és ha hízeleg is sokszor kényszerűségből a királynak, nem egy darabjában tiszteletreméltó bátorsággal állapítja meg az uralkodó család őseiről, vagy akár élő fejedelmi személyekről is, hogy szőszegők voltak vagy gyávák, szerelmi ügyekben lelkiismeretlenül tiportak a jogaruk alá tartozók jogain. A »Sevilla csillagá«-ban sem éppen hízelgő Merész Sancho király élethű jellemzése, s még érdekesebb, hogy Sevilla városbírái szemére is hányták a királynak törvénsértéseit és nem hajlandók kényúri rendeleteinek érvényt szerezni, hanem városuk alkotmányadta törvényeibe fogózva szembeállanak a királlyal. Nem is véletlen talán, hogy az alkotmány sáncaiba kapaszkodó nemesi Magyarországon éppen ez a Sevilla csillaga volt az első magyar nyelven is játszott Lope-dráma. Egyes források szerint Kolozvsvártot már 1820 körül játszották, 1839-ben pedig a Nemzeti Színház Pesten is előadta és Vörösmarty színikritikájában »érdekes és hatásos színmű«-ként könyvelte el.

Lope izing-véríg fővárosi volt, »Madrideno«, Világfiás, udvarbéli udvarias volt szellemes szeretetreméltóságánál és ügyességénél fogva is. Ezeket a tulajdonságokat, másokban is, darabjaiban is állandóan dicsérte. Egyik kortársa, Alonso de Contreras, a bátor és kalandoséletű kapitány érdekesen meséli el, miképpen nyilatkozott meg Lope megnyerő egyénisége egy adott esetben: »Lope de Vega, kívül eddigelé sohasem beszéltem, első találkozásunkkor házába vezetett engem. — Kapitány úr — mondotta — az olyanfajta emberekkel, mint ön, meg kell feleznünk a köpenyünket is... — és nyolc hónapig tartott magánál, minden délben és este megvendégelt és még egy öltözet ruhát is ajándékozott nekem. Isten fizesse meg neki! És mert még ez sem volt neki elég; »El rey sin reino« című komédiáját nekem ajánlotta a hitetlenek ellen viselt háborús tetteim emlékére«.

Természetes, hogy ezt a Lopét mindig vonzották a népies, valóságos, hazai földből fakadó témák. Mennyire vonzhatta tehát szülővárosa szentjének, madridi Szent Izidornak élete! »Számomra kétségtelen, hogy a költészet kedvelői egyetlen más szent életében sem találhatnak annyi költői fényben ragyogó motívumot: szántóföld, vetés, szántás, virágok, patakok, források, tavasz, tél és nyár, szerelem és feltékenység, angyalok, stb., ami mind hozzátartozik a bukolikus hangulathoz és ebben, a titokzatos életben mind előfordul, még pedig annyira hatásos módon, hogy el sem lehet véteni.« Ebből az idézetből szinte érezzük, mint fogamzott meg Lope agyában egy-egy új mű: egyszerre rajzani kezdtek benne a költészet összes tündérei és sebes írású újjai alig birták követni felpeszduilt szellemének látomásait.

Eddig a spanyol és emberi Lope. Ezen túl azután s különösen élete vége felé, s száznál több darabjában föllép a katolikus ember és író. Szent Izidor alakját, a földműves Szent Izidorét máig hatóan ő véste bele a spanyol szívekbe. Az ő írói pályafutása alatt — 1617-ben — történt, hogy annak a valóban egyszerű földműves szentnek szenttéavatása hosszú vesztéglés után elindult. Három évvel később, 1620 májusában a király Rómával való tárgyalásai annyira előrehaladtak, hogy kimondották a jó Isidoro egyházi boldoggáavatását és két évre rá szenttéavatását is megünnepelhették. Nem csoda aztán, hogy most, mikor Szent Izidor dicsőítésére került a sor, a város éppen nagy fiát, Lopét, Isidorus megénekelőjét bizta meg a Szent Izidort ünneplő »*certamen poeticum*« vezetésével.

Lope számára az Isidorus ünnepek kedvező alkalmul szolgáltak arra, hogy a madridiak szolgálatába állítsa és szeretetében belopja önmagát és gondolatvilágának, fellépésének, érzéseinek, beszédének, költészetének művészetét. A madridi földműves életéből az alázat és a higgadság belső nemességgel és falusi vidámsággal párosult szelleme sugárzott elő: egy a franciskánusokéhoz hasonló jámborság, amely azonban reflexiók nélkül volt jámbor és a szerzetesekével szemben a bukolikus idillhez és az enyelgéshez állt közelebb. Lope ezt az alaphangot ütötte meg kezdettől fogva és kitartott mellette huszonöt éven át, miközben négy Isidorus-költeményét megírta. Már valenciai száműzetése alatt ő volt a minden kasztokon felülálló ünnepi költő, kiesinyek és nagyok szószólója. Madridban pedig, ahol született, még sokkal tágabb értelemben azzá kellett válnia.

S mily jellemző mégis a korra és anyagi viszonyaira, hogy Lopének itt Madridban sikerei tetőpontján magántitkárkodást kellett vállalnia az ifjú Sessa herceg mellett, hogy megélhessen. Lopera, az *embarre* vonatkozó tudásunk azonban sokat, nagyon sokat köszönhet ennek a kapcsolatnak. A költő majdnem kizárólag írásban érintkezett a herceggel, levelei magától értetődően kerültek annak titkos magánlevéltárába; s mivel nemcsak titkár volt, hanem jóbarát is, ezekben az írásokban pőrén áll előtünk, minden emberi (»nagyon is emberi«) vonatkozásával együtt. Életének e korszakát így tőle magától ismerjük. De így tudjuk követni lelkében az isteni kegyelem útjait is, amelyek eljuttatták addig, hogy egyszerűesak teljesen szakítva a színházi szerző könnyed életével pap lett, mégpedig jó pap kívánt lenni s akadályok leküzdése után végül is az lett. Ennek részletei ismét mélyen jellemzőek a korra.

Néhány hónappal pappaszentelése után történt, hogy gyóntatója csak azzal a föltétellel oldozta föl, ha abbahagyja a herceg gáláns leveleinek stilizálását.

»Ezen oly nagyon elszomorodtam, hogy nem is hagytam volna magam ordináltatni, ha csak sejtelmem is lett volna róla, hogy emiatt akár-miben is korlátozva leszek Excellenciád melletti szolgálatomban, különösen pedig azokban a szolgálatokban, amelyek Excellenciádnak oly sok örömet okoznak. Ebben az egészben csak az szolgál némi vigasztalásomra, hogy Excellenciád sokkal jobban ír, mint én és nem ismerek olyat, aki versenyre kelhetne Excellenciáddal ebben a művészetben. Ez kétségkívül így van, nemcsak kifogásképpen említtem. Igyhát rimáncodva ké-

rem Excellenciádat, hogy ezt a munkát saját vállaira venni kegyeskedjék, hogy ne kelljen ezzel az aggállal az oltár elé lépnem és minden-napi botlásaim miatt lelki vezetőmmel tusakodnom. Biztosíthatom excellenciádat, hogy írás művészetében éppen úgy magasan fölöttem áll, mint születési rangjában. Mindez ideig visszatartott a szeretet és a köllelességteljesítés attól, hogy erről Excellenciádat előtt említést tegyek és amennyire lehetett, nap-nap után átvergődtem gyónásomban ezen a ponton, de most már nem megy tovább.«

A herceg azonban nem akarja nélkülözni titkárja művészetét és igazi nagyúr módjára azt a tanácsot adja neki, »válasszon más gyóntatót«, mire Lope így válaszol: »Nem üres skrupulizálás ez tőlem, ez nem aggályoskodás, hanem igazi bűn, amellyel eljátszhatom az isteni kegyelmet, amelyre immár szívem egyre inkább áhítozik.« S talán éppen szigorú gyóntatóatyjának, Fra Martin de San Cirilónak meglágyítására ajánlja neki ugyanezen év őszén »Rimas sacras« címen vallásos költeményeit.

Siratnivalóan emberi Lope sokaktól irigyelt sikeres élete. És hogy mily nehezen lehetett csak leküzdenie a későbbi papnak a szinpadi szerző világiasságát, még egy kis példa is igazolja. 1616-ban Avilában egy segédlelkési állásra pályáznak, Madridba való visszautaztában Sanchez, a hírhedt színházi vállalkozó föltartóztatja Segoviában és a legnagyobb hőségben elődsi férgektől hemzsegtő szobában pisztrángokkal eteti mindaddig, amíg a neki megígért »*El mayor imposable*« »A legnagyobb lehetetlenség« című darabot meg nem írja. »A legnagyobb lehetetlenség az volt — írja a hercegnek — hogy ezt a komédiát a bolhák tömegének és gyöt-résének szinte egyiptomit is meghaladó ostroma közben befejezhettem«. De a siker nem akar elmaradni tőle, mint melábusan jelentti a hercegének. Ekkor már ötvennégy éves és nemzete és százada bámulata: »El Monstro«, ahogy hívják, a »Csodaszörny«. Mindenki vele akar versenyezni, írók, szinpadi mesteremberek, dilet-tánsok. Művei körül a plagizálásnak valóságos magas iskolája alakul ki. Vélez de Guevra »A sánta ördög« című művében vázolta föl a színházi láztól örzöngővé vált diák karrikatúráját, aki önkívületben, habzó szájjal írja komédiáit, zavarja az éjjeli nyugalomát és mikor szállásadójának felháborodott vendégei kinevetik, így felel nekik: »Ezen semmi nevetni való nincs. Isten segítségével tele akarom szórni komédiáimmal a világot és Lope de Vega, a spanyol természeti csoda, a versírás új fejedelme eltörpül majd mellettem«.

Lopét azonban csak plagizálni lehetett, túlszárnyalni nem. Korunk ismét tanúja lehet Phénixként való megújulásának, a Szov-jetuniótól kezdve világszerte egyre többször játszó és nemso-kára talán oda is elérkezünk, hogy kéziratban fennmaradt darabjai is mind kiadásra kerülnek. Mert számos műve még ma is a madridi színházak irattárában porladozik; sok pedig örökre meg-semmisült a XVIII. századi színház-égek alkalmával.¹

¹ Lope de Vega szindarabjainak első magyar gyűjteménye mostanában jelent meg a nemrég elhunyt kitűnő műfordító, Gáspár Endre remek tolmácsolásában. Gáspár Endre hatalmas és színvonalas fordítói életművének egyik nagy teljesítménye ez a Lope de Vega kötet. Közönségünk már csak ezért is hálás lehet Gáspár Endre emlékének, aki egyébként egyike volt ama kevés műfordítóknak, aki a spanyol irodalmat is jól ismerte — és jó fordításokban a magyar olvasók-
kal is megismertette. Nem sokkal halála előtt — ez év februárjában — jelent meg a Vigiliában egyik utolsó munkája, Keresztes Szent János egyik misztikus ver-sének, »A lélek mátkadal«-ának fordítása.